

ZÂTÎ DÎVÂNÎ'NDA YİYECEKLER

Dr. Kenan ERDOĞAN*

ÖZET

Bu makalemizde önce şiirimizde ve Divan şiirinde yiyecekler konusu özetlenmiş daha sonra Zâtî Dîvânî'nda yiyecekler yayınlanmış üç ciltlik Divân'ından taranarak değerlendirilmiş ve yer yer örnekler verilmiştir.

Giriş:

Bu bildirimizde şiirimizde yiyecekler konusuna kısa bir girişten sonra, Divan şiirinde pek rastlanılmadığı söylenen günlük hayat ve yiyecekler konusu Zâtî Dîvânî'nda araştırılarak örnekleriyle verilmeye çalışılacak bunu yaparken de daha önce yayınlanmış divan tahlilleri'nde yiyecekler konusu gözden geçirilecek böylece Türk kültür tarihine dolaylı olarak bir ışık tutulmaya gayret edilecektir. Araştırmaya esas olan Zâtî Divanı'nın ilk iki cildinin edisyon kritik ve transkripsiyonu Prof.Dr Ali Nihad Tarlan (İst.1967, 1970); III. Cildi ise Dr. Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri tarafından hazırlanmıştır (İst. 1987). Bu üç cilt de gazellerden oluşmaktadır ve 1. Ciltte 496, II. Ciltte 497-1003 (499), III. Ciltte ise 1004-1825 (824) arası gazeller, toplam 1825 gazel bulunmaktadır. Araştırmamızda gazellerin tamamı taranmış olup birinci rakam gazel numarasını, ikinci rakam da beyit numarasını göstermektedir.

A. Şiirimizde² Kısaca Yiyecekler

Dîvân şiirinin soyut, halktan uzak, kendi içine kapalı, yüksek zümreye hitap eden bir saray edebiyatı olduğu, çevre, tabiat ve sosyal meselelerin ve günlük

* Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Yayınlanmış Dîvân tahlillerini şöyle sıralayabiliriz: Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Dîvanını Tedkik*, 1-2, İst.1934; Mehmed Çavuşoğlu, *Necâî Bey Dîvanı'nın Tahlili*, İstanbul 1971; Harun Tolasa, Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara 1973 ; Cemal Kurnaz, *Hayalî Bey Dîvanı Tahlili*, Ankara 1987 ; Nahid Aybet, *Fuzûlî Dîvanı'nda Maddî Kültür*, Ankara 1989 ; Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Dîvanı'nın Tahlili*, Ankara 1990

² Bildirimizde şiirimizde yiyecekler konusunu ele aldığımız için Orhan Şaik Gökyay, Günay Kut, Nejat Sefercioğlu, Feyzi Halıcı gibi kıymetli araştırmacıların diğer kitap ve makalelerine yer veremiyoruz.

hayatın onda yeterince yer almadığı tenkit edilen hususlar arasındadır. Tabii burada "şiiirden beklenen nedir?" sorusunu hiç sormadan onu doğrudan toplumun emrine veren ve sadece pratik ve faydacı düşünenlerin kendi açılarından baktıklarında haklı oldukları düşünülebilir. Ancak soruları çoğalttıkça bu bakış açısının çok eksik ve yanlış olduğu da anlaşılır. Kaldı ki bir sanat eserini içinde bulunduğu toplum ve çevreden soyutlamak mümkün değildir. Ayrıca bu, o sanat anlayışının konuya nasıl ve ne şekilde yer verdiği, yani meselelere bakış açısıyla da ilgilidir.

İşte yiyecekler konusu da şiirimizin engin birikimi içerisinde çeşitli şubelerinde gerekli yerini almıştır. Ancak bu, değişik şekillerde ve farklı yollardan olmuştur. Anonim Halk Şiiri, Saz ve Tekke Şiiri'nde bazen sembolik ama daha çok yalın ve çıplak ifadelerle, günlük dille, gerçek anlamında ve ona yakın olurken Dîvân Şiiri'nde daha sanatlı ve mecazî ifadelerle benzetmelerle yer almıştır.

Bunlara birer örnek vermek gerekirse meselâ XIV. Yüzyılın büyük **tekke şairi Kaygusuz Abdal** bazı şiirlerinde yiyecekleri tasavvufi temleri dile getirmek için birer sembol olarak kullansa da³ çoğu zaman aşağıdaki şiirinde olduğu gibi "bütün nimetlerin insan için" olduğunu söyleyerek birçok yemek ve yiyecek ismini mübâlâğalı ve mîzâhî bir dille birlikte ve kendi anlamlarında sayar:

Âşıkam hayrânem yağlı çöreğe / Hunâb sâ-m-ı siyâ etli böreğe

Bize bin mut pirinç verse Murad Han / Dahi on bin koyun dahi yemeğe

Otuz batman yağile üçyüz ekmek / Vireydi kim bile ekletse bine

Bize bin kazan aş bin sini helva / Hazır olsa üşenmezdik yemeğe

Yemeğe kalye pilav zerde hoşdur / Bulgur ve tarhana döymez kötige

Murad Han'a halvet anlatsa sözi / Kapuda kim bile veziri söge

Bize nimet olcağaz çâk olsa / Yüz batman helvadan bize nedige

Bu nimetler hemân insan içündür / Köpekler kanâat eyler kepeğe

Âdemündür bu dürlü envâ-ı nimet / Heman arpa saman gerek eşeğe

Bu ni'metleri yir **Kaygusuz Abdal** / Duâcıdır Hakk'a nânı yemeğe

Halk Şiiri'nde pek çok örneğine rastladığımız bazan abartılı, mizahi bir havası da olan yiyeceklerle ilgili şiirlerin Pertev Naili Boratav'ın sınıflamasında

³ Bkz. Orhan Şaik Gökyay, "Kaygusuz Abdal ve Simatileri", *Türk Folkloru*, C:2, S:13-14, Ağustos ve Eylül 1980, s.3-5, 3-6 Gökyay birer şathiye olan bu simatilerden 10 adet yayınlamıştır.; Doç Dr. Abdurrahman Güzel, "Kaygusuz Abdal'ın Eserlerinde Yiyecek Adları", *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1982, Ankara 1983, s.97.

Tut ki bir pâre hamîrem aç beni göster yüzün
 Âşinâ-yı bahr-ı 'ışkâm sanma kim bigâneyn
 Kimden öğrendün bu nâz u şiveyi didüm didi
 Bin varak günde kitâb-ı nâz okur cânâneyn
 Aks-i hüsninden olupdur her börek bir âfitâb
 Dimesün **Zâti** güneş devr içre ben bir dâneyn

1230

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün

Bana cân kaysı özler bu dil-i bîmâr şeftâlû
 Hoş idi eylesen agzunla ikrâr şeftâlû
 Bu kaysı bâg-ı cennetde bitübdür diye ey servüm
 Eger 'unnâb-ı la'lünden ala tâtâr şeftâlû
 Şirârın âteş-i âhun sanurlar dânesi nârun
 Bana lûtf eylemezsen ey güzi gül-nâr şeftâlû
 Eriklerle yüzün zeyn it anı ayvâ ile gönder
 Eger la'lünden alma isteye agyâr şeftâlû
 Cefânun mîvesinden heb senün hurmâ-yı la'lünden
 Bana bihterdür alma ey şeker-güftâr şeftâlû
 Senün kaddünle büsen vasfım bir ter gazel itdüm
 Anun bir şâh her beyti ucında var şeftâlû
 Cinân bâgında ter mîve yemişçe hazz idem andan
 Eger kûyında 'ahd ide bana ol yâr şeftâlû
 Kor ol bâdâm üzre finduk ammâ 'ahdine turmaz
 Disem ol cân nakdini al lutf kıl her bâr şeftâlû
 Nola **Zâti** cihâmı dūd u ayvâ ile pür kılsam
 Urubdur cânuma hasret eliyle nâr şeftâlû
 Hemân ol sâ'at anun turup ağzın öpesim geldi
 Bana 'ahd eyledi agzıyla ol dil-dâr şeftâlû

1457

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

Aklıkda sen pilâv u ben sarulıkda zerde
Hem-sofra olalum gel bir hoş latif yirde

Mahbûb yufka içre bir puhte mâkiyân-veş
Gâyet lezîz olasın olursan ehl-i perde

Ey husrev-i zamâne dirler ki göz yir aş
Şîri muhallebidür şî'rüm kodum nazarda

Düşman söziyle hergiz beynüm alışmaz ey döst
Gâyetde bî-bedeldür sirke egerçi serde

'İşk âteşiyle puhte eyle ziyâde kalbün
Gâyet lezîz olur nâztüg bişen ciger de

Uşşâk cân virürken anma rakîbi gerçi
Acı basal 'aselden şîrin olur seferde

Şevk ile baklava-veş yufka yüreklü **Zâti**
Vasf itdi la'l-i nâbun yok lezzeti şekerde

1777

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Her kime yârun nasîb olursa hân-ı vuslatı
Eyler ol şahsı gamî âlemde cennet ni'meti

Kâkül-i pür-tâbunun endîşesinden pür gönül
Aldı bir hayrânı gûyâ kim kadâyıf hayreti

Sen bir inci dişli sîmîn-tensin adun anılır
Nitekim dünyâyı tutmuşdur pilâvun şöhreti

La'l-i nâbun gussasın yimek dem-â-dem ey hü mâ
Gönlümün şeh-bâzına hem kebk ü hem dürrâc eti

Döstlar döndürdi **Zâti**'yi muharrâ yahniye
Hân-ı vaslı dil-berün derdâ ki nâr-ı hasreti

SUMMARY

This article analyzes food in poetry and classical Ottoman Poetry (Divân) and presents evidence from Zâti's Divân which was published in three volumes.